

L'HOSPITAL GENERAL DE CIUTAT DE MALLORCA. LA SEVA ACTIVITAT DURANT EL SEGLE XX (1939-1990)

MERCANT i RAMÍREZ, Jaume¹

MERCANT i CARMONA, Ferran²

1. Doctor en Medicina. Uròleg. Palma (Illes Balears). jmercant@hotmail.com

 <https://orcid.org/0000-0003-2581-5196>

2. Llicenciat en Ciències Ambientals. Proessor d'Institut. GIHS (Grup d'investigació en Història de la salut). IUNICS. Universitat de les Illes Balears.

Rebut: 21 de març de 2022

Acceptat: 15 de juliol de 2022

PARAULES CLAU:

- Hospital General de Palma
- Història medicina de Palma
- Hospitals antics de Mallorca
- Medicina de Mallorca
- Sanitat a Palma Mallorca

RESUM: Es presenta la història de l'Hospital General de Palma, la seva evolució al llarg dels anys i, especialment, l'activitat desenvolupada durant el segle XX. Aquest hospital és un dels més antics de l'Estat i d'Europa. Es va fundar el 29 de maig de 1456 mitjançant el Real privilegi d'Alfons I de Mallorca i V d'Aragó (1396-1458). Després de la Guerra Civil Espanyola va ser, durant anys, l'únic hospital públic i docent de les Balears.

PALABRAS CLAVE:

- Hospital General de Palma
- Historia medicina de Palma
- Hospitales antiguos de Mallorca
- Medicina de Mallorca
- Sanidad de Palma Mallorca

EI HOSPITAL GENERAL DE PALMA DE MALLORCA. SU ACTIVIDAD DURANTE EL SIGLO XX (1939-1990). RESUMEN: Se presenta la historia del Hospital General de Palma, su evolución a lo largo de los años y, en especial, la actividad desarrollada durante el siglo XX. Dicho hospital es uno de los más antiguos del Estado y de Europa. Se fundó el 29 de mayo de 1456 mediante el Real privilegio de Alfonso I de Mallorca i V de Aragón (1396-1458). Tras la Guerra Civil fue, durante años, el único hospital público y docente de las Baleares.

KEYWORDS:

- Hospital General de Palma
- Medical history of Palma
- Old hospitals in Mallorca
- Medicine in Mallorca
- Healthcare in Palma de Mallorca

THE GENERAL HOSPITAL OF PALMA DE MALLORCA. ITS ACTIVITY DURING THE TWENTIETH CENTURY (1939-1990). ABSTRACT: The history of the General Hospital of Palma de Mallorca is presented, its evolution over the years and especially the activity carried out during the 20th century. This hospital is one of the oldest in Spain and in Europe. It was founded on May 29, 1456 by royal privilege of Alphonse I of Mallorca and V of Aragón (1396-1458). After the Spanish Civil War, it was, for years, the only public and teaching hospital in the Balearic Islands.

CITACIÓ DE L'ARTICLE: MERCANT i RAMÍREZ, Jaume; MERCANT i CARMONA, Ferran. "L'Hospital General de Ciutat de Mallorca. La seva activitat durant el segle xx (1939-1990)". A: *Gimbernat* [Barcelona], 2023; 79: 121-142. <https://doi.org/10.1344/gimbernat2022.77.6>

Aquest document està subjecte a una llicència Creative Commons

© Jaume Mercant i Ramírez - Ferran Mercant i Carmona, 2023

DOI:10.1344/gimbernat2023.79.6

ANTECEDENTS. ELS HOSPITALS MEDIEVALS DE CIUTAT DE MALLORCA

L'activitat hospitalària a la Mallorca medieval era profusa. Entre els segles XIII i XV van existir en diverses localitats fins a 26 hospitals. El primer hospital del qual es té notícia a Mallorca va ser el de Sant Antoni de Viana fundat en 1230 (13 de setembre) per Jaume I amb la donació que va fer aquest a favor de Pedro de Teça. Es trobava a Palma, en l'actual carrer Sant Miquel, i va perdurar fins i tot després de la unificació de diferents hospitals per a constituir l'Hospital General.¹ Sembla que una de les raons de la seva fundació va ser combatre el "*ignis sacer*" o foc de Sant Antoni, afecció molt comuna durant l'edat mitjana i que avui sabem era deguda a una intoxicació anomenada ergotisme, secundària a la ingesta de pa fabricat amb farina de sègol contaminat per un fong paràsit del gènere *Claviceps* (*Claviceps purpurea* Fr.) anomenat sègol banyut, ergot o banya de sègol, els alcaloides del qual (ergometrina, ergotamina y ergocriptina) produeixen efectes vasoconstrictors i sobre els neurotransmissors. Es tracta, doncs, d'una intoxicació alimentària que es pot presentar en forma aguda o crònica. Les formes cròniques més habituals eren la convulsiva, caracteritzada per manifestacions neurològiques, com a convulsions, i la gangrenosa, seguida de gangrena seca i simètrica de les extremitats. Els seus efectes devastadors consistien fonamentalment en necrosis de les parts acres secundàries a aquesta vasoconstricció amb la consegüent amputació, fins i tot, dels quatre membres. El 1739, aquest hospital comptava amb un conjunt de metges i cirurgians adscrits, així com de servidors.²

L'Hospital de Sant Andreu o de Santa Eulàlia, fundat per Nunyó Sanç el 1231, és el segon conegut a Palma i també va estar sota el patronatge real. Disposava dels beneficis d'una finca rústica anomenada Santa Olalla, que va ser necessari vendre el 1309.³ En inaugurar-se comptava amb vint llits, que es van reduir posteriorment a deu. L'Hospital de la Nostra Senyora de Gràcia estava situat on avui és l'església del Socors. Sobre el de Santa Magdalena existeix la confusió que n'haguessin pogut existir dos amb el mateix nom, un va estar on és avui l'església del mateix nom, al costat de la Rambla, i un altre a Porto Pi, fundat el 1231 per Guillem de Torrella per encàrrec del comte Hug IV d'Empúries. L'Hospital de Santa Catalina va ser fundat el 1343 per Ramon Salelles, mercader nadiu de Manresa i establert a Mallorca, que estava emparentat amb la família reial.⁴ Es va fer càrrec de diverses aportacions per al seu manteniment. Segons A. Contreras constitueix un clar exemple d'hospital medieval; estava compost de capella, sagristia, cementiri, menjador, cuina, infermeria i dormitoris. És possible que l'actual església de Sant Magí s'erigís sobre ell. Posteriorment es va traslladar al carrer d'es Sitjar (actual Concepció) i va

passar a formar part de l'Hospital General. L'anomenat Hospital "dels rossos" o del Sant Esperit albergava expòsits. Era denominat així, ja que pel que sembla els nens portaven un vestit de color castany (color ros) semblant al dels frares. Estava situat prop de l'actual església de sant Felip Neri.

Uns altres van ser l'Hospital de "les minyones òrfenes", fundat el segle XIV i situat a l'actual carrer Sindicat, que va estar protegit pel bisbat; el dels orfes o Sant Magí, creat a mitjan segle XIV, que estava situat a l'actual barriada de santa Catalina i l'hospital de Sant Antoni de Pàdua, fundat al voltant de 1250 i situat prop de l'actual Porta de Sant Antoni. Va estar sota el patronatge del bisbat i cap a 1500, Alexandre VI per butlla de 12 de març el va subordinar al de Sant Antoni de Viana. L'anomenat "Hospitalet" o de Sant Pere i Sant Bernat va ser fundat el 1475 pel clergue Antoni Lana i era específic per a atendre eclesiàstics pobres. De curta vida va ser l'Hospital Jueu, creat per donació testamentària de Sayt Mili el 1377; estava situat al carrer Major del Call i va estar destinat a la població jueva local. Segons sembla, va desaparèixer el 1391 després de tumults antijueus.⁵ Durant el regnat de Sanç II va ser creat l'Hospital de l'Orde de Sant Joan de Malta pels propis membres de l'Orde, per a acollir pelegrins. Segons Hernández Morejón es va establir el 1471 a Ciutat la primera morberia a Europa amb motiu de l'epidèmia de pesta que va assolir l'illa,⁶ encara que Dameto diu que va ser el 1475⁷ i Contreras assegura que es va inspirar en unes anteriors establertes el 1435 a Venècia i Ragusa.⁸ El 1475, Lluçà Campells de Condomina (?-1488)⁹, metge assessor de la morberia, va redactar els trenta-cinc capítols per al govern d'aquesta institució, que va estar a càrrec de set morbers triats anualment, entre els quals hi havia dos representants dels gremis, un paraire i un teixidor. Aquesta important institució regirà amb el temps la sanitat de tota l'illa i, especialment, dels ports. Fora de la ciutat van existir altres hospitals com el de Sant Llätzer dels mesells, creat amb anterioritat a 1443 en el camí a Inca prop de la porta de Santa Catalina. Tenia com a finalitat acollir els malalts de lepra o sospitosos de patir-la. El 1580 es va traslladar a un lloc situat prop de l'actual carrer G. Maura denominat "les set aigües". El 1680 va ser absorbit per l'Hospital General.

D'altra banda, en diversos pobles de Mallorca van existir centres amb la denominació d'"hospital" que no es corresponia sempre a un concepte assistencial, ja que la majoria eren llocs d'acolliment; van existir en diverses localitats com Felanitx, Alcúdia, Pollença, Inca, Sineu, Manacor, Muro, Artà i Campos, que pel que sembla va se el millor dotat.¹⁰ La majoria van ser creats al llarg dels segles XIII (Inca), XIV i XV.

TAULA 1. ANTECEDENTS HOSPITALARIS. CIUTAT DE MALLORCA. (ELABORACIÓ PRÒPIA)					
Hospital	Creació	Ubicació	Patronatge	Assistència	Evolució
Sant Antoni de Viana o Abat	1230 (Jaume I) Pere de Teça	Actual carrer Sant Miquel. Convent de Sant Antoniet.	Reial	Ergotisme o foc de Sant Antoni. "Nafrats de foc"	No es va agrupar amb el H.G.
Sant Andreu o Santa Eulàlia	1231 (?) (Nunyó Sanç)	Plaça de Cort	Reial. Alqueria Sta. Olalla		Es va agrupar en fundar l'H. G.
Santa Catalina dels pobres	1343 (Ramon Salelles)	Santa Catalina. Carrer Concepción	Ramon Salelles	Mariners pobres. Excloïa expòsits	Es va agrupar en fundar l'H. G.
Santa Magdalena	1231 (Guillem de Torrella)	Porto Pi. Possible actual església de Sta. Magdalena	Reial	Expòsits	En 1514 es va agrupar amb l'H. G.
Sant Esperit	1289 Corona	Pròxim a l'església de Sant Felip Neri	Trinitaris (1299)	Expòsits ("Rossos")	Agrupat a l'H.G.
Nostra Sra. de Gràcia	1430 Eugeni IV	El Secós. Església de La Nostra Sra. del Socors	Papal		Agrupat a l'H.G.
Sant Llàtzer	Anterior a 1443 (?)	Camí d'Inca	Municipal (?)	Leprosos (dels Mesells)	No es va agrupar amb l'H. G.
Militar	Anterior a 1756/1847	Carrer dels Oms	Sanitat Militar	Guarnició militar i les seves famílies	Residència tercera edat

H.G. - Hospital General

L'HOSPITAL GENERAL. EVOLUCIÓ HISTÒRICA

L'Hospital General o Provincial de Palma representa la història viva de la medicina hospitalària de les Balears i la seva trajectòria és fidel reflex de l'evolució que van seguir aquestes institucions a tot el món des de l'edat mitjana fins a l'actualitat. Fundat el 29 de maig de 1456 mitjançant el Real privilegi d'Alfons I de Mallorca i V d'Aragó (1396-1458), avançant-se en cent anys a una cèdula de Carles I que en 1546 va obligar a la unificació dels hospitals. Molt va tenir a veure en la seva creació la tenacitat del franciscà Fra Bartolomé Catany (final segle XIV-1462). El Consell General i els jurats de la Ciutat i el Regne van proposar la unificació de tots els hospitals en nom de l'eficàcia. Una tasca que van encarregar a tres religiosos i que, per decisió expressa del rei, va acabar per ser responsabilitat exclusiva de Bartolomé Catany. El nou Hospital General (HG) prenia com a exemple el cas de Barcelona, on els diversos hospitals fundats entre els segles XII i XV es van unificar en la creació de l'Hospital de la Santa Creu. Els hospitals que es van unificar van ser el de Santa Catalina dels pobres, el de Santa Magdalena, el de Sant Llützer dels leprosos, el de Santa Eulàlia o Sant Andreu, el de Sant Esperit (dels Rossos) parcialment¹¹ i el de La Nostra Senyora de Gràcia. Urech¹² cita també el Col·legi de les Minyonas situat en l'àmbit de la parròquia de Sant Nicolau com a probable aportació; potser es tracta del mateix denominat Sancti Spiritus. Els diferents privilegis que tenien cadascun d'ells no es van extingir sinó que es van aportar íntegres al nou centre. Des de la seva fundació, les rendes es van anar incrementant cobrint les seves necessitats.¹³

Va estar sota el patronatge de la Corona i regit pel Gran i General Consell fins a 1713¹⁴ en què va passar a dependre de l'Ajuntament de Palma fins a 1840, donant assistència a malalts, pobres, expòsits i dement; estava, doncs, obert a tota la població de l'illa, la qual cosa ho feia rebutjable per a una part de la població acomodada decantant-se aquesta per la medicina domiciliària. A conseqüència de la Pragmàtica llei de 1750, el dèficit va augmentar d'una manera preocupant, al punt de no poder substituir els llits cremats en què morien els malalts de tuberculosi. L'hospital comptava des de mitjan segle XVII amb l'aportació de part de les recaptacions fetes per les representacions teatrals realitzades a Palma en el saló del gremi de sabaters i en el Palau de Santacília, fins que es va decidir construir el Corral o Casa de Comèdies, teatre major, per a intentar augmentar la recaptació. Va ser inaugurat el 27 d'agost de 1667, sent propietat de l'hospital fins a la seva desaparició el 1854. En el mateix solar s'edificaria posteriorment el Teatre de la Princesa i l'actual Teatre Principal.¹⁵ El 1840 va passar a dependre de la Diputació. A partir d'aquest moment l'economia, de l'hospital, amb alts i baixos, va anar millorant progressivament.¹⁶ El 1841 les subvencions van ser de 36.322 ptes., passant progressivament a 71.948 el 1877.

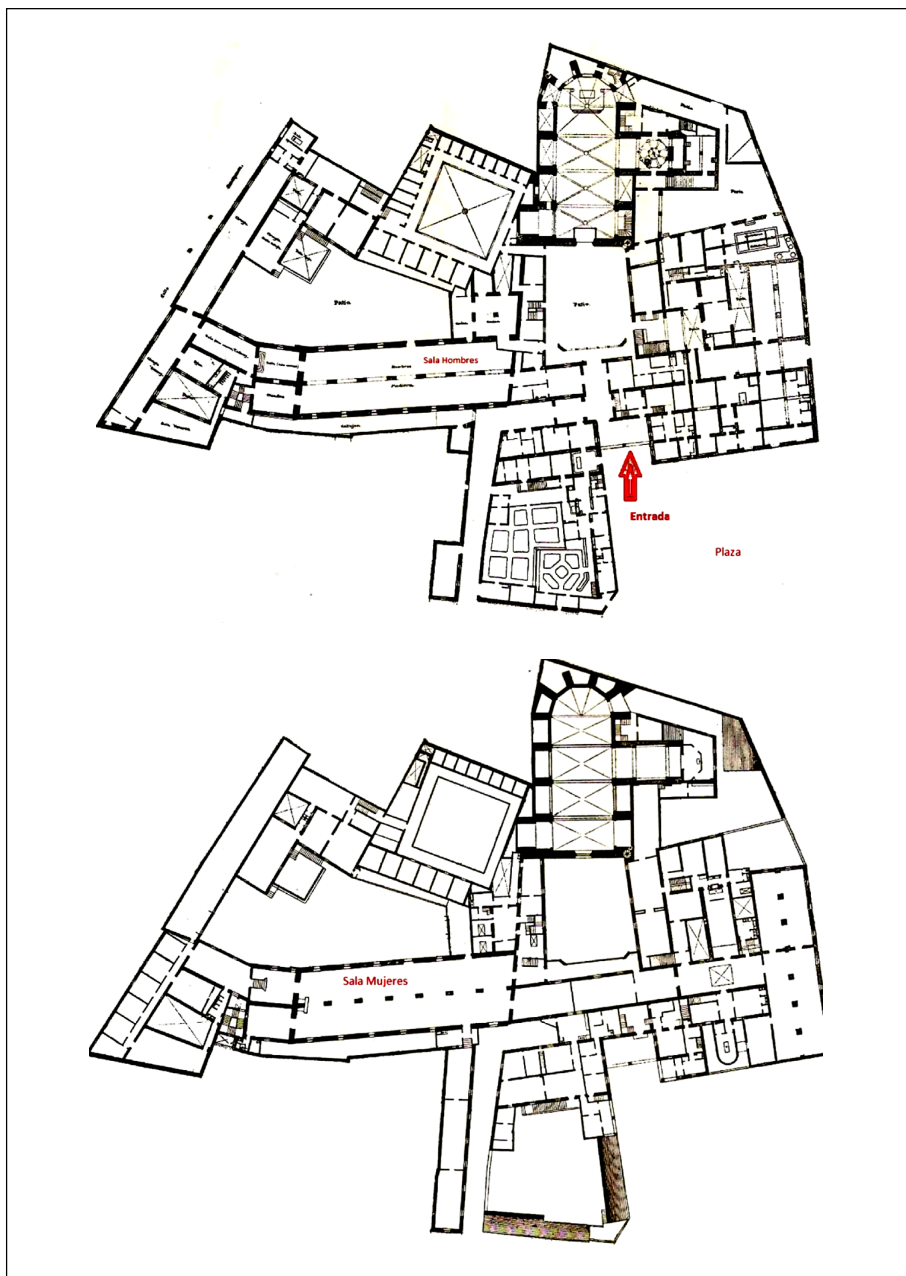

Figura 1. Plànol de l'hospital: planta baixa i planta pis.
(Font: Consell General. Consell de Mallorca, 1923. PLA 455 P4/8).

Des del punt de vista arquitectònic, i a causa de les seves múltiples reformes, és un edifici heterogeni format per diversos espais sense un pla ordenat (Figura 1). La seva inicial construcció es va oferir al mestre Mateu Forsimaya, un dels més prestigiosos constructors de l'època.¹⁷ La seva intervenció degué concretar-se just en tornar de Nàpols el 1460, on treballava, ja que és sabut que l'obra de la capella es va donar finalment a Amador Creix, fill de Miguel Creix, iniciador d'una saga de mestres paletes molt documentada.¹⁸ Destaquen algunes sales, com la que va ser durant anys la sala d'homes a la planta baixa i que està constituïda per una extensa nau amb una coberta ogival i el pati que dona accés a l'església amb una galeria neogòtica¹⁹ formada per arcs de ferro polilobulats que daten de 1865.²⁰

A l'edifici de la Misericòrdia adjunt a l'hospital es trobava l'Escola d'Anatomia i Cirurgia i el seu Teatre Anatòmic. Aquesta escola va ser creada per Francisco Puig (1720-1797)²¹ i inaugurada l'abril de 1790 a imitació de les de Cadis i Barcelona, en la qual havia ensenyat i on va ocupar la plaça de cirurgia major el 1756. Aquesta escola va ser aprovada per disposició reial el 4 de desembre de 1789 i en els plans d'estudi es contemplava que en el sisè any es fessin les pràctiques a l'hospital,²² del qual Puig era cirurgia major des del 27 d'octubre de 1788. A la porta on es va situar el teatre anatòmic es podien observar pintades les armes de la ciutat amb el lema:

“Senatus populusque Balearis Majoris Humanitati Civiunque saluti ex ipsa ad huc Mortalitate Consulens Hoc Anatomiae Theatrum Regi Senatus consulto intervinent de PP. Erexit Rege Carolo III, A. D. MDCCXC”.²³

Al costat de Sebastian Muntaner (?-1811), mestre segon, el 1793 va publicar el *“Manual teórico-práctico de las operaciones de cirugía para instrucción de los alumnos de la Escuela de Palma”*. Aquest el va substituir el 1793 després de sol·licitar el retir.

Al llarg del segle XIX i XX van treballar a l'HG la majoria dels millors professionals de la Medicina de Palma. L'anomenada generació de 1850 que, amb la seva incipient mentalitat etiopatològica, va introduir a Mallorca la medicina de laboratori, científica i positivista, va desenvolupar la seva activitat en el centre. D'aquesta generació va formar part, entre altres, Domènec Escafi i Vidal (1841-1915), que es va llicenciar a Barcelona el 1863. El 1864 va obtenir la plaça de metge de l'hospital. Entre altres càrrecs va ser metge de la presó de Palma, del Llatzeret de Cabrera, director dels Banys de Sant Joan i forense del Jutjat de Palma. Va ser també soci numerari, secretari i president de la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Palma de 1880 a 1892. Aquest mateix any va ser president de la junta organitzadora del Primer Congrés

Regional Balear de Ciències Mèdiques i va formar part de la comissió encarregada de l'estudi de la Topografia Mèdica de Palma i vocal per a l'estudi per a proveir d'aigua la ciutat (1899), alhora que va col·laborar en la campanya per a la reforma higiènica de Palma. Va publicar diversos treballs entre els quals destaquen "*Una reforma necessària*" (1885) o "*Necessitat d'una casa de Socors*" (1886).²⁴

Jaume Escales Adrover (1847-1929) es va llicenciar a Barcelona en 1869. Va ser director de l'hospital entre 1870 i 1919. Acadèmic, va ocupar els càrrecs de tresorer i president de la Reial Acadèmia el 1905. Va ser, a més, acadèmic corresponsal de les acadèmies de València i Sevilla. Va realitzar estudis sobre la febre groga patida a Palma el 1870 i sobre les epidèmies de pesta bubònica ocorregudes també a Palma; en va publicar les conclusions el 1880.

Antoni Frontera Bauzá (1833-1921) va néixer a Sóller i va ser la figura més representativa de la cirurgia vuitcentista a Mallorca. Va presidir la Reial Acadèmia de Medicina de Balears i va estar també interessat en la cirurgia urogenital. Havia estudiat a Montpeller i es va doctorar a París amb una tesi sobre Obstetrícia. A l'HG de Palma va exercir la plaça de cirurgia de la Sala d'Homes i practicava, sobretot, de manera magistral, la talla perineal pels càlculs vesicals. El seu fill, Lluís Frontera Estelrich (1883-1954) va ser el precursor més rellevant de la Urologia mallorquina. Llicenciat en Medicina el 1905 a Barcelona amb un brillant expedient acadèmic, va obtenir el grau de doctor per la seva memòria "*Avantatges que reporta l'ús del Mikulicz en la cirurgia ginecològica*". Va romandre dos anys a l'Hospital Necker de París al Servei de Felix Guyón (1831-1920) i d'Albarran (1860-1912). També va assistir durant diversos mesos a Berlín, al servei de James Israel (1848-1926), cap del Departament de Cirurgia de l'Hospital Jueu. Va ser nomenat metge substitut de la Sala de Cirurgia d'Homes de l'HG durant sis mesos el 1905 i a l'agost i setembre de 1906 i 1907, substituint les vacances del seu pare Antoni, al qual va substituir definitivament el 1908 com a cap de Cirurgia de la Sala d'Homes. L'any 1914 any va iniciar una nova etapa professional a Barcelona.²⁵

Pere Jaume i Matas (1856-1921) constitueix una gran personalitat de la medicina mallorquina. Llicenciat en Medicina i Cirurgia en la Universitat de Barcelona (1879), va completar la seva formació quirúrgica a Montpeller (1879-81). Establert a Palma, va ser cap de Cirurgia de Dones de l'HG. Mesos després d'acudir a París per a conèixer els últims avenços, el 18 de gener de 1899 va difondre la instal·lació del primer aparell de raigs X a l'hospital. Compromès amb l'asèpsia, va establir els requisits que han de tenir les sales d'operacions i va introduir l'anestèsia clorofòrmica. Soci fundador del Col·legi Mèdic-Farmacèutic de Palma (1882), en va ser secretari i president durant

catorze anys. Acadèmic de la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia des de 1899, el seu discurs d'ingrés va versar sobre "*L'autodefensa orgànica en els processos infecciosos*". Va ser nomenat el 1900 sotssecretari de la Reial Acadèmia de Medicina de les Illes Balears (RAMIB), president durant el bienni 1913-14 i va llegir el discurs d'obertura del curs 1910 sobre "*Talasoterapia*". Molt prolífic, publicà sobretot a la *Revista Balear de Ciencias Médicas* (RBCM), on va escriure 67 revisions de llibres, 21 traduccions, una necrològica i nombrosos treballs. El 1966 l'Ajuntament de Palma li va dedicar un carrer.

Vicens Planas Rosselló (1886-1939) es va llicenciar a Barcelona el 1907, especialitzant-se en Obstetrícia i Ginecologia a París. Va ser cap clínic de Cirurgia i Urologia a l'Hospital Provincial de Palma entre 1918 i 1939. També va ser responsable dels serveis mèdics de Mútua Balear i cirurgia de la societat La Protectora. El 1927 va fundar la Mutuallitat d'Accidents de Mallorca i la Clínica Planas, encara en funcionament. Va publicar diversos articles en la segona època de l'RBCM.

Els estudis necròpsics, la cirurgia asèptica i les diverses especialitats medicoquirúrgiques que es van iniciar al començament del segle XIX a conseqüència del gran acúmulo de coneixements sobre el cos humà, de l'aparició de noves tecnologies i de l'augment dels índexs demogràfics, es van veure fidelment reflectides i desenvolupades a l'hospital.²⁶ Serveixi d'exemple de l'alt nivell existent que el primer cas descrit a l'estat espanyol de solució d'una anúria obstructiva per cateterisme ureteral va ser realitzada a l'Hospital General i publicada (1908) a la RBCM per Lluís Frontera Estelrich (1883-1954), pioner de la Urologia mallorquina.²⁷

Un altre aspecte de la història de l'HG i la seva relació amb la societat mallorquina és la seva església, denominada "De l'Anunciació de la Verge de la Nostra Senyora", que va ser construïda pel mestre Amador Creix.²⁸ Entre les diverses imatges que alberga, destaca el Crist de la Sang. Representa la màxima expressió de la resposta a la latria-teologia: és la imatge religiosa més venerada a Mallorca. El seu origen es vincula a la institucionalització de la Confraria de la Sang de Jesucrist el 1552 i a la immediata fundació de la Capella de la Sang, la qual va acollir el primer retaule presidit per la talla del Crist, atribuïda a l'escultor Miguel Buira i realitzada a meitat del segle XVI seguint el tipus formal i iconogràfic de la tradició contrareformista.²⁹ Es tracta d'una talla de fusta de surera i guix que pesa tan sols uns 70 kg. Es diu que es va construir d'aquesta fusta lleugera per a poder ser fàcilment transportat en processó; se sap que era tret abans de 1564. La devoció a la Sang es va desenvolupar a Europa al llarg del segle XV a conseqüència de les indulgències que el papa atorgava en memòria de les cinc nafres i que "protegien" de la mort sense confessió. La capella

Figura 2. Plaça de l'Hospital, segons una postal impresa de l'any 1910. (Foto: M. Arribas).

Figura 3. Sala d'Homes de l'Hospital General de Palma, l'any 1947.
(Font: Fotos antigues de Mallorca).

conté una notable pinacoteca barroca d'escenes religioses. Una altra obra digna d'esment és el Crist dels Ajusticiats. Es tracta d'una petita imatge policromada que data de finals del segle XIV o principi del XV. Es troba al costat de l'entrada principal. Sembla ser que és la imatge que acompanyava els reus fins al patíbul. Finalment, un altre conjunt d'imatges valorables són les que formen el pessebre considerat el més antic d'Espanya. Es troba a l'esquerra de la porta principal del temple. Procedeix del trasllat ocorregut el 1536 des del Convent de Jesús, extramurs de la ciutat. Les talles del naixement són del segle XV, d'origen italià i estan declarades Bé d'Interès Cultural.

HOSPITAL GENERAL — PROVINCIAL. SEGLE XX

L'Hospital General-Provincial va ser, fins a l'obertura de la Residència Sanitària de Son Dureta, el centre hospitalari públic més important, tant des del punt de vista assistencial com docent. L'estudi d'alguns anys reflectirà l'evolució que va esdevenir.

El 1939, la Direcció de l'Hospital Provincial l'ocupava el cap de la Clínica de Medicina, Sr. José Sampol Vidal. Hi va ingressar com a personal fix per oposició el 31 de gener de 1918 amb un sou, amb quinquenis inclosos, de 9.750 ptes. El nombre total de treballadors era de 125. Després de la Guerra Civil, el sistema d'accés a l'Hospital General per al personal subaltern era el de concurs.

La plantilla total de treballadors el 1944 era de 122, superposable a la de 1939.

La Direcció la continuava ocupant el cap de la Clínica de Medicina, Sr. José Sampol Vidal (Palma, 1876-1961), que era el facultatiu de més antiguitat. Llicenciat en Medicina per la Universitat de Barcelona, el 1914 es va especialitzar en Ginecologia a la Maternitat de Munic. Director de l'Hospital General entre 1920 i 1946, en aquest últim any va ser nomenat director honorari perpetu. Va ser acadèmic de la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Palma (12 de juliol de 1908) i el seu president el períodes 1921-1922 i 1949-1956.

El 1944, el personal sanitari el formaven 89 persones, entre les quals hi havia 35 filles de la caritat i 50 servents. El personal administratiu i de serveis generals, entre els quals estava el conserge del Teatre Principal, estava constituït per 9 persones.

Les consultes externes incloïen Oftalmologia, Otorrinolaringologia, Sifilografia i Tisiologia.

Un dels cirurgians destacats durant aquesta època va ser Jaume Munar Pou (Algaida, 1889-Palma, 1955), pare del que anys després seria cap de la Sala de Medicina Interna de Dones, Miguel Munar Qués. Llicenciat a la Universitat de Barcelona, va ser un dels primers a practicar la cirurgia moderna a Mallorca. Va ser cap del Servei de Ginecologia i Cirurgia Abdominal de l'HG des de 1927 fins a la seva mort i acadèmic de la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Palma des de 1934.

La dotació econòmica es va anar incrementant amb el pas dels anys. Va passar de 257.380 ptes. l'any 1910 a 1.650.239 el 1950. El 1954, la plantilla laboral estava formada per 136 treballadors, dels quals 29 eren facultatius.³⁰ El director, Antonio Oliver Frontera (Palma, 1888-1958), era llicenciat per la Universitat de Madrid el 1915. Durant la guerra de 1936-1939 va formar part del personal facultatiu de l'equip quirúrgic de l'hospital. Va ser secretari del Col·legi de Metges entre 1918 i 1920 i president entre 1948 i 1951.

La cartera de serveis que oferia estava formada per Medicina General (Antonio Oliver i José Anguera), Cirurgia (Jaime Munar Pou i Pedro Alcover), Tisiologia (Bartolomé Vanrell), Oftalmologia (Santiago Luelmo Román), ORL (Gonzalo Orejudo Luelmo), Sifiliografia (Salvador March), Maternitat (Abel Lizarbe Lamana), Radioterapia i Raigs X (Alejo Llull), Vies Urinàries (Francisco Servera), Laboratori (Germán March) i Farmàcia (Concepción Clar).

Les consultes externes van incrementar les especialitats. Ja existien consultes de Medicina General, Cirurgia (Ginecologia i Cirurgia General), Tisiologia, Oftalmologia, Otorrinolaringologia, Sifiliografia, Maternitat i Vies Urinàries.³¹

El 1954 es va prorrogar el pressupost de 1953 a causa de l'anunciada reforma d'hisendes locals que ja va ser oficial en publicar-se en el Butlletí Oficial de les Corts. El corresponent projecte, va donar lloc a un estat d'incertesa i inseguretat quant a la confecció dels pressupostos ordinaris per a l'exercici 1954, de la qual es va fer ressò la Direcció General d'Administració Local dictant una circular el 31 d'octubre de 1953, que va tenir entrada en les oficines de la Intervenció de la Diputació Provincial el dia 10 de novembre de 1953 i en la qual es dictaven normes per a la confecció dels pressupostos ordinaris de 1954.³²

El 1964, la Direcció l'ostentava José Anguera Llobera, professor de Sala de Medicina amb uns ingressos reconeguts de 121.700,26 ptes. La plantilla estava

formada per 133 treballadors, 26 dels quals eren facultatius, 38 personal sanitari, 60 no sanitari i 9 d'administració.³³ La cartera de serveis que oferia era: Medicina General, Cirurgia, Tisiologia, Oftalmologia, ORL, Sifiliografia, Maternitat, Radiologia-Radioteràpia, Urologia, Laboratori i Farmàcia,³⁴ la majoria amb consulta externa. Les estades totals van ser 65.760, amb un índex de curacions del 82,29% i una mortalitat del 7,34%.³⁵ Els ingressos totals van ser d'11.275.839,2 ptes. i el major percentatge de despesa ho va constituir el capítol de personal amb un total de 6.055.938,78 ptes.³⁶

El 1972, la Direcció l'ocupava Aleix Llull de Diego. La cartera de serveis estava formada per Medicina General, Cirurgia, Toco-Ginecologia, Dermatologia-Sifiliografia, Oftalmologia, Otorrinolaringologia, Radiologia – Fisioteràpia, Urologia, Laboratori i Farmàcia, que disposaven ja de consultes externes. Durant aquest any les estades causades van ser 51.652.³⁷

Des de 1954 van anar disminuint les estades, probablement a causa de l'obertura progressiva de l'Hospital Son Dureta, que va anar absorbint molts dels ingressos. Malgrat això, es va anar consolidant el nombre de facultatius i la plantilla general.

Durant les dècades dels anys 1970 i 1980 fins a l'obertura i posterior acreditació de l'Hospital Son Dureta, l'HG va ser l'únic centre hospitalari on es va impartir docència. Miguel Munar Qués (1924-2018) va ser el principal actor. Llicenciat per la U.B. en 1949 amb premi extraordinari i doctorat a la mateixa universitat el 1965 amb la tesi "*Estudio anatomoclínico de la lipoidosis vesicular alitiasica*". El 1951 va ampliar els seus estudis a París amb una beca concedida pel govern francès. El 1965 va obtenir per oposició la plaça de cap de servei de Medicina Interna de la Beneficència Provincial de Balears i el mateix any va prendre possessió de la Clínica Mèdica B de l'Hospital Provincial, plaça que va exercir fins a la seva jubilació el 1989 després de 23 fructífers anys d'activitat assistencial, docent i investigadora. Des de 1975 va ser acadèmic numerari de la Reial Acadèmia de Medicina de les Illes Balears. És considerat una de les autoritats mundials en la polineuropatia amiloidòtica familiar tipus I o malaltia d'Andrade. La seva activitat mèdica educadora va comprendre els següents aspectes:

Docència mèdica pregraduada:

— Cursos de Patologia i Clínica Mèdiques (Rotatori). Departament de Medicina Interna de la Facultat de Medicina. Universitat de Barcelona. Es van impartir 9 cursos (1975-1984).

— Cursos de Patologia i Clínica Mèdiques (Rotatori). Departament de Medicina Interna de la Facultat de Medicina. Universitat Autònoma de Barcelona. 8 cursos (1976-1984).

— Estudiants mallorquins dels cursos clínics de Medicina de diverses universitats espanyoles van acudir al Servei en els períodes de vacances, iniciant-los en la pràctica clínica hospitalària.

Docència mèdica de postgrau:

— Membre de la Comissió Nacional de l'Especialitat de Medicina Interna. Des de 29 de setembre 1978 al 14 de febrer 1984.

— Formació d'internistes que es va dur a terme pel mètode de residències a partir de 1973 en què l'Hospital Provincial de Balears va ingressar en el Seminari Nacional d'Hospitals. El 1980 el seu servei hospitalari va rebre l'acreditació com a Unitat Docent per a la Formació Mèdica Postgraduada de Medicina Interna, concedida pel Consell Nacional d'Especialitats Mèdiques, motiu pel qual es va poder concedir el certificat d'Especialistes en Medicina Interna.

— Beques Clínica Mèdica B (Dr. Munar Qués). La Caixa d'Estalvis de Balears, per l'activitat clínica, docent i investigadora desenvolupada en el seu servei hospitalari el va distingir creant les "Beques Clínica Mèdica B de l'Hospital Provincial de Balears Dr. Munar Qués", destinades a metges recentment graduats que desitgessin especialitzar-se en Medicina Interna en aquest servei. La primera es va crear el 1969 i la segona el 1972 i es van concedir fins al 1984. Es van atorgar per concurs de selecció i en total van ser 10 els becaris mèdics.

— Sessions clíniques del Servei de Medicina Interna B. Va ser el creador, l'any 1965, d'aquestes sessions clíniques obertes, que va organitzar i va moderar durant 16 anys, a raó de 18 per any (de 1965-1966 a 1981-1982).

— Cursos d'Actualització Diagnòstica i Terapèutica del Servei de Medicina Interna B. Va ser el creador el 1966 dels Cursos d'Actualització Diagnòstica i Terapèutica, que va organitzar i va dirigir durant 14 anys (1965-1981). A partir del 7è curs es van celebrar sota el patrocini de la

Universitat Autònoma de Barcelona i van quedar inclosos entre els seus Cursos de Perfeccionament per a Postgraduats.

— Cursos Monogràfics del Doctorat a Palma. Universitat Autònoma de Barcelona. Va impartir 13 cursos en el període 1973-1986.

— Cursos de Perfeccionament Postgraduat de la Universitat Autònoma de Barcelona. Els metges interessats a assistir als cursos monogràfics del doctorat abans citats, que no tenien l'examen de Grau de Llicenciatura, s'inscrivien com a assistents i se'ls concedia el Diploma de Curs de Perfeccionament (1973-1986).

Docència per a ajudant tècnics sanitaris (ATS):

— Professor de Patologia General (1971-1974), professor de Patologia Mèdica (1971-1975) i professor d'Higiene i Profilaxi de les Malalties Transmissibles (1972-1976).

Santiago Forteza i Forteza (Felanitx, 1914 – 2008) va ser director de l'Hospital General de Palma des de l'any 1975 fins al 1981. Era doctor en Medicina i Cirurgia per la Universitat Central de Madrid i s'especialitzà en Odontologia. També fou president de l'Il·lustre Col·legi Oficial d'Odontòlegs i Estomatòlegs de Balears des de l'any 1984 fins al 1988 i acadèmic de l'RAMIB. Va publicar diversos estudis sobre Odontologia i va iniciar la cirurgia maxilo-facial. El seu nebot, el Dr. Ignasi Forteza-Rey, fou cap del Servei de Cirurgia Maxilo-facial de l'Hospital Son Dureta de Palma.

El 1980, l'HG va prendre un nou rumb després d'assumir la direcció José M. Carbonero Malberti (1951), el qual va aplicar les noves tècniques de gestió hospitalària. Carbonero es va llicenciar en Medicina el 1974 a València. Metge intern resident a la Clínica Puerta de Hierro, es va especialitzar en Anatomia Patològica a la Universidad Autonoma de Madrid passant a ser metge adjunt d'aquesta especialitat a l'Hospital Provincial de Palma el 1980, alhora que director mèdic i gerent, iniciant la reforma. L'any 1987 i després de concurs oposició, va assumir la Prefectura del Servei d'Anatomia Patològica. Aquest concurs va permetre l'assumpció de places en propietat com a funcionaris de la CAIB a molts dels metges que formaven part del personal interí de l'hospital. L'àmplia formació en gestió hospitalària de Carbonero va donar un nou impuls assistencial al centre, millorant amb els anys el rendiment.

L'HG va passar de pertànyer a la Diputació al Consell Insular de Mallorca i la seva denominació va canviar d'Hospital Provincial a General tal com s'havia conegut durant segles. El 1981 va presentar un primer informe de gestió, les principals conclusions³⁸ del qual van ser que la nova orientació havia proporcionat un canvi important en la tònica general de l'hospital que es venia mantenint fins a 1979, ja que el baix rendiment ofert fins llavors suposava més una càrrega que un benefici social. Es va passar d'una relació qualitat/preu baixa a una d'alta, es va crear la Divisió d'Infermeria, l'ocupació es va incrementar amb un índex d'estades curtes, van créixer el nombre d'urgències, el cost estada/dia va baixar significativament, es van realitzar enquestes de satisfacció dels usuaris que van resultar positives i, en definitiva, es va passar d'un hospital sense directrius a un tècnicament adequat amb un tracte cap al malalt entès com a persona integral i amb una clara intenció de sectorització a través d'un projecte global de reforma i d'unes normes transitòries dictades el 1981. Els indicadors de rendiment que reflecteix l'informe demostraven un impuls important, encara que no definitiu, ja que el punt de partida de 1979 era molt baix. Amb un moderat augment de personal es va aconseguir tenir un percentatge especialitzat gairebé òptim. Com a exemple de l'activitat especialitzada, el 1986 es va presentar la primera memòria 1984-85 de la Secció d'Urologia (Figura 4), la jefectura de la qual ostentava des de 1982 Jaume Mercant (1949). Així, les consultes externes van passar de 768 el 1984 a 1.517 el 1985, el que representava un increment del 97,52%. Les intervencions quirúrgiques es van

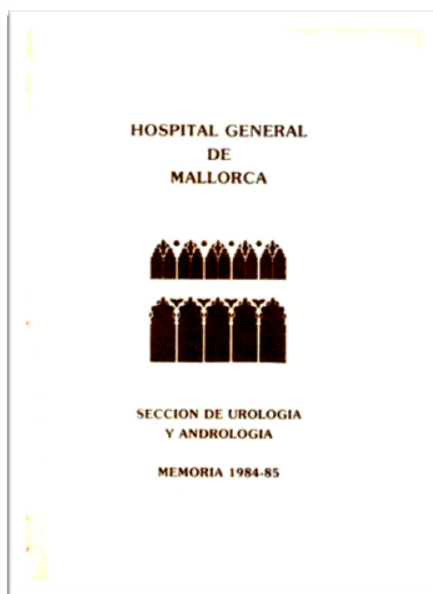

Figura 4. Portada de la memòria del Servei d'Urologia i Andrologia de 1984-1985.

incrementar un 62,08%, amb un major protagonisme de la cirurgia endoscòpica, la qual cosa va permetre disminuir l'estada mitjana dels pacients operats. Els ingressos van passar de 104 el 1984 a 137 el 1985 (+31,73%). Es va dissenyar un protocol de vasectomies amb l'INSALUD, es va crear la Unitat d'Andrologia i es va projectar amb el servei de Ginecologia una Unitat de Fertilització *in vitro*. L'activitat docent es va incrementar gràcies a la realització de sessions quirúrgiques, a diverses publicacions a "*Actas Urológicas Españolas*" i a impartir classes de doctorat com a professor adjunt de M. Munar amb el patrocini de la Universitat Autònoma de Barcelona.

El projecte global de reforma assumit va influir en totes les activitats de l'hospital, creant comissions i serveis i potenciant la docència. La nova orientació, doncs, va estar encaminada definitivament a aconseguir la transformació en un hospital de sector, la qual cosa ocorreria pocs anys més tard.

Fins al 1980 l'HG no tenia Divisió d'Infermeria i els malalts estaven a cura de personal no qualificat. Aquest any es va tancar la Sala San Luis, dedicada a pacients diagnosticats de tuberculosi; això va suposar una reducció del nombre de llits. A partir de 1981, l'hospital pot catalogar-se provisionalment com del Grup 6 nivell 1, és a dir com a hospital quasi sectoritzat. L'abril de l'any 1994 es produeix la transferència del C.I.M. al Govern Balear i aquest funda i organitza l'empresa pública Gestió Sanitària de Mallorca que s'encarrega de gestionar els hospitals Joan March, Hospital Psiquiàtric i Hospital General.³⁹

TAULA 2. EVOLUCIÓ DELS INDICADORS (1939-1980). (ELABORACIÓ PRÒPIA)						
Any	1939	1944	1954	1964	1972	1980
Plantilla	125	122	133	135	142	219
Facultatius	26	24	29	28	34	44
Personal sanitari	87	89	94	98	99	133
Personal no sanitari	10	7	8	7	7	36
Personal administratiu	2	2	2	2	2	6
Estades	99.016	101.253	71.298	65.760	51.652	45.097
Cost/estades (ptes.)	6.02	14.25	47.12	56.25	233.61	4.466.10
Índex d'ocupació	75.56	77.27	55.71	51.47	49.3	49.22
Mortalitat	8.33%	7.80%	5.89%	7.34%	6.33%	
Núm. de llits	359	359	350	350	287	251
Índex personal/llits	0.34	0.33	0.38	0.38	0.49	0.87
Ingressos en pessetes	58.571	153.870	270.305	745.500	3.621.881	S.D.

TAULA 3. ÀREES ASSISTENCIALS (1939-1980). (ELABORACIÓ PRÒPIA)		
Servei/Secció	Cap	Cartera serveis
Anatomia Patològica	Josep Carbonero	Histopatologia i necròpsies
Anestèsia i Reanimació	Rafael Salazar	
Cardiologia	Francisco Albertí	
Cirurgia	Juan José Pujol	Cirurgia general i digestiva
Cirurgia vascular	Joan Pujadas	
Dermatologia	Antonio Montis	
Ginecologia	Abel Lizarbe José Vergés	Ginecologia general i Obstetrícia
Laboratori	José L. Antich	Analítica general i Microbiologia
Medicina Interna	Miguel Munar Gustavo Muñoz Joan Buades	Propis
Odontologia	Santiago Forteza Alejandro Jaume	Odontologia General
Oftamologia	Luis Salvá	Oftalmologia general
Oncologia	Gustavo Catalán	
ORL	Salvador Alavedra	ORL general
Pediatría	José Bibiloni	Pediatría general
Radiologia	Carmen Martínez	Radiologia general i Ecografia
Traumatologia	Andreu Rado	Ortopèdia i Traumatologia
Urgències		
Urologia. Andrologia	Jaume Mercant	Urologia general i endoscòpica

La secular i brillant història de l'HG com a hospital d'aguts es veuria interrompuda el 2001 definitivament, coincidint amb l'obertura del Hospital Son Llàtzer a Palma per part de l'administració, dedicat a realitzar una tasca d'hospital d'atenció intermèdia orientada cap a la convalsència, subaguts, rehabilitació, cures pal·liatives, malalts crònics, llarga estada i terminals. Amb això es donava per acabada una brillant etapa de segles i es rebutjava l'oportunitat de tenir un hospital d'aguts al centre de la ciutat com existeixen en altres, com ara a Barcelona l'Hospital Clínic. Fins i tot va haver-hi un intent de tancament definitiu per part del govern de José Ramón Bauzá, del PP, que va governar entre 2011 i 2015. Es va aconseguir detenir gràcies a l'acció i pressió dels treballadors. Avui en dia segueix mantenint la seva activitat hospitalària orientada a la cronicitat, molt ben acollida pels usuaris. Els darrers anys ha sigut reformat per habilitar consultes externes després del tancament de l'ambulatori del Carme a via Roma.

AGRAÏMENTS

Al Sr. Jaume Moll Méndez per la seva ingent tasca de recollida de dades a l'Arxiu General del Consell de Mallorca.

NOTES

1. RODRÍGUEZ TEJERINA, J. M. *Historia de la Medicina en Mallorca*. Palma de Mallorca: Taller gràfic Ramón, 1981, v. I, p. 79.
2. VIDAL HERNÁNDEZ, J. M.; MOLL BLANES, I. "Hospital i hospicis a les Balears en el segle XVIII". A: BONNER, A; BUJOSA, F. *Història de la Ciència a les Illes Balears*. Palma de Mallorca: Govern de les Illes Balears, 2008, v. III, p. 161-168.
3. RODRÍGUEZ TEJERINA, J. M. *Historia de la Medicina en Mallorca... op. cit.*, v. I, p. 89.
4. CONTRERAS MAS, A. (1995), *Enciclopedia práctica de Medicina y Salud de Baleares*. Palma de Mallorca: Ed. Promomallorca S.A., 1995, v. II, p. 539.
5. *Ibídem*, p. 537.
6. HERNÁNDEZ MOREJÓN, A. *Historia Bibliográfica de la Medicina española*. Madrid: Imprenta de la viuda de Jordan e hijos, 1842, v. I, p. 249.
7. DAMETO, J. [et al.]. *Historia general del Reino de Mallorca*. Palma de Mallorca: Imp. Guasp, 1841, nota 99, p. 121.

8. CONTRERAS MAS, A. "La Medicina i els metges a l'Edat Mitjana". A: BONNER, A; BUJOSA, F. *Història de la Ciència a les Illes Balears*. Palma de Mallorca: Govern de les Illes Balears, 2006, v. I, p. 195-196.
9. BUJOSA HOMAR, F. [et al.]. *L'ensenyament de les Ciències de la Salut a les Illes Balears des de la Conquesta fins a la Guerra Civil*. Palma: Govern de les Illes Balears, 2008, p. 30: Alumne de la Universitat de Perpinyà i posteriorment professor d'aquesta. Metge de la morberia i redactor dels Capítols del Morbo (1475).
10. Per a més informació vegeu: MOLL BLANES, I.; VIDAL HERNÁNDEZ, J. M. "Hospitals i hospicis a les Balears en el segle XVIII". A: BONNER, A; BUJOSA, F. *Història de la Ciència a les Illes Balears... op. cit.*, v. III, p. 161-186.
11. LÓPEZ MOLINA, J.; ESTEBAN DE ABIZANDA, R. *El Hospital Provincial de Baleares (1456-1960)*. Palma de Mallorca: Imp. de Nazaret, 1961, p. 39.
12. URECH Y CIFRE, C. *Memoria. Hospital General de las Islas Baleares*. Palma: Imp. de Pedro Gelabert, 1878, p. 11.
13. URECH Y CIFRE, C. *Memoria. Hospital General de las Islas Baleares... op. cit.*, p. 98.
14. *Ibidem*, p. 139
15. RODRÍGUEZ TEJERINA, J. M. *Historia de la Medicina en Mallorca... op. cit.*, v. II, p. 38.
16. LÓPEZ MOLINA, J.; ESTEBAN DE ABIZANDA, R. *El Hospital Provincial de Baleares (1456-1960)... op. cit.*, p. 171.
17. BARCELÓ CRESPI, M. "Notes sobre alguns picapedres a la Mallorca tardomedieval" A: BSAL [Palma de Mallorca], 2000; 56. 103-116: "els jurats sabent que mestre Mateu Forsimaya picapedrer lo qual és bon mestre de son art e tal que en aquest regne ne se'n trobava hun altre semblant d'ell ço és de subtilitat de son ofici e aquell stava e habitava en la ciutat de Nàpols ab sa muller e tot son domicili lo qual havia transportat en la dita ciutat, han encarregat a Vicenç Roig que es troba en Nàpols pregar torni ací rebent 10 lliures cada any per ésser capmestre de las obres del dit spital".
18. *Ibidem*: "item lego operi ospitalis generalis videlicet in ajutorum portalis ecclesie dicti ospitalis quadraginta duodenas lapidis vulgo dicti de galda. item lego magistro Amatori Crex lapicide seu illi magistro qui dictant fuciet portalem insolutum mercedis seu jornalium suorum decent libras".
19. ARXIU GENERAL. CONSELL DE MALLORCA (AGCM). 1923. PLA 455 P4/8.
20. *Gran Enciclopèdia de Mallorca*. Palma de Mallorca: C.I.M. Ed. Promomallorca, 1991, v. VII, p. 54.
21. Per a més informació sobre Francesc Puig, vegeu: MASSONS, Josep M. *Francesc Puig i els cirurgians del seu temps*. Barcelona: PPU, 1993 (Publicacions del Seminari Pere Mata de la Universitat de Barcelona; 51).

22. PUIG, F. *La enseñanza de la Cirugía en el Colegio de Mallorca. Plan para perfeccionar los estudios (1790)*. Valladolid: Ediciones de la Universidad de Valladolid, 1977, p. 31.
23. *El Senado y el Pueblo de la Balear Mayor, cuidadoso, aún en la muerte, de la Humanidad y de la salud de los ciudadanos, erigió a sus propias expensas y por orden real, este Colegio de Anatomía, reinando Carlos III, en el año del Señor de 1790.*
24. *Gran Enciclopèdia de Mallorca... op. cit.*, v. V, p. 7.
25. MERCANT i RAMÍREZ, J.; MERCANT i CARMONA, F. "Lluís Frontera Estelrich: pioner de la urologia mallorquina. A: *Gimbernat* [Barcelona], 2016; 66: 149-156.
26. MERCANT, J. "*La construcción de la especialidad urológica en Mallorca*". A: *Arch. Esp. Urol*; 2014; 67 (10): 803-822.
27. MERCANT i RAMÍREZ, J.; MERCANT i CARMONA, F. "Lluís Frontera Estelrich: pioner de la urologia mallorquina..." *op. cit.*, 149-156.
28. BARCELÓ CRESPI, M. "Notes sobre alguns picapedres a la Mallorca tardomedieval"... *op. cit.*, 103-116.
29. GAMBÚS, M. "La imatge". A: *El Crist de la Sang. Memòria d'una restauració*. Palma de Mallorca: Ed. Consell de Mallorca - Bisbat de Mallorca, 2003, p. 19.
30. AGCM, M-797.
31. AGCM, III-402/2.
32. AGCM, X-34/18.
33. AGCM, M-3015.
34. AGCM, III-402/2.
35. AGCM, M-3015.
36. AGCM, M-3015 i XII-250.
37. AGCM, XII-188/3.
38. AGCM, M-1158.
39. AGCM, M-1158.

Figura 5. *Aparell de raigs X Radiguet (França) instal·lat a l'Hospital de Palma l'any 1899.
(Font: The Mallorca Photo Blog).*